

804.81.161.2(082)

Л64

Література

Фольклор

Проблеми поетики

збірник наукових праць

ВИПУСК 18

ЧАСТИНА 1

Київ
Акцент
2004

ДУХОВНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ВИМІР ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО

Творчість Ліни Костенко – унікальне явище у світі української культури. В ній знайшли відбиття фундаментальні проблеми духовного життя нашого народу. Серцевиною їх є пошук Істини, Правди, глибоке розуміння духовного і матеріально суцього в житті.

Нелегко складалася доля поетеси в умовах тоталітарного режиму. Вона зазнавала постійних переслідувань, але ні в чому не поступалася, її слово завжди було вільним, незалежним і правдивим. Про це вона пише у своєму вірші:

Було нам важко і було нам зле,

І західно, і східно.

Було безвихідно. Але

Нам не було негідно.

І це, напевно, головне.

Якої ще фортуни?

Не відступатися! Не

Покласти лжу на струни [Костенко 1999: 74].

Педагогічна спрямованість поетичної творчості Костенко проглядається у відтворенні у високохудожній формі сторінок історії вітчизняної школи.

Студентам педагогічних навчальних закладів, які вивчають шкільництво за часів козаччини допомагає опис тодішньої школи у історичному романі “Маруся Чурай”:

...дали мене до школи,

де так учив і грамоти й письмо...

Козацька школа, крита очеретом,

благенькі стіни, плетені з лози,

На піввікна заплюжена заметом,

три лави, стіл, Псалтир і образи.

Аз-буки-віди... [Костенко 1999: 97].

Декілька поетичних рядків, а яка об'ємна інформація про стан тодішньої школи і освіти школярів.

Такі нехитрі школи діяли в усіх містах, містечках, селах, слободах, хуторах та інших населених пунктах. Учили в них дітей священники, дяки, або так звані “мандруючі дяки”, спудеї з вищих класів Києво-Могилянської, Харківської Академії та інших вищих навчальних закладів козацької землі. “Три лави, стіл...” – це нагадування про зміст навчання у козацьких школах: за першим столом діти вивчали початки письма і лічби (перший клас), за другою партою (другий рік навчання) учні читали і вивчали напам'ять часослова й псалтиря, за письмом правило переписування молитов; у третьому класі вивчали спів, граматику, лічбу. У всіх початкових класах дітей навчали каліграфії та чистописанню засобами вправ на класній дошці і в зошитах.

Те, що устами Марусі Чурай говориться про її навчання в козацькій школі, є свідченням залучення до освіти дівчаток, чого не знала тогочасна Європа, в якій жіноцтво було неписьменним. Архідиякон Павло Алепський, мандруючи Україною в часи Хмельниччини, був вражений загальною грамотністю чоловіків і жінок. Він писав: “По всій козацькій землі ми помітили прегарну рису, що нас дуже дивувало: всі вони, за малими винятками, навіть здебільшого їх жінки та дочки, вміють читати та знають порядок богослужби й церковний спів” [Історія 2003: 88].

Лаконічно, але образно в “Марусі Чурай” подається традиційна турбота батьків про навчання своїх дітей, глибока вдячність синів і дочок за піклування старших:

...Я не забуду, тату, вас ніколи.

Хоч як було, і голод, і зима, –

Спасибі вам, дали мене до школи [Костенко 1999: 97].

Через багато творів Ліни Костенко проходить ідея єдності і наступності поколінь від чого залежить життєдайність народу,

нації, їхнє майбутнє. Тут поетеса стоїть на позиціях Т. Г. Шевченка, викладених ним у творі “І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм...”.

Моя бабусю, старша моя мамо!
Хоч слід, хоч тїнь, хоч образ свій залиш!..
Земля без тебе ні стебла не вродить,
І молоді ума не добіжить.
І космос, ну, комп'ютер, нуклеїни.
А ті казки, те слово, ті сади,
і так по крихті, крихті України –
іде з тобою, Боже мій, куди? [Костенко 1989: 183].

У ряді творів поетеса наголошує, що наступність поколінь має проявлятися у вчинках нині сущих поколінь, які закладають підвалини майбуття свого народу.

Не дай мені заплутатись в дрібницях,
Не розміняй на спотички доріг,
бо кості перевернуться в гробницях,
гірких і гордих пращурів моїх [Костенко 1989: 315].

Педагогічна наука стверджує про те, щоб виховання дитини розпочиналося з її народження. Засобами колискової, забавлянок, народних казок, ігор, пісень, лічилок, загадок тощо має здійснюватися прилучення дітей до національної культури та етнізація особистості. У вірші “Майбутні злочинці...” поетеса цю ідею поглиблює тим, що така робота в значній мірі повинна здійснюватися батьками і старшими членами родини.

Майбутні злочинці іще в личинці.
Колишньому глоду вже не до плоду.
А десь в Березівці чи в Чучинці
чучикає баба майбутнє народу.
Воно лежить у рожевій льолі,
йому на поріг пририта підкова.
Над ним схилилось обличчя Долі, –
її усмішка така загадкова!
Слова підлітають над гривною казки,
і серце підказує правду уму [Костенко 1989: 110].

Отже, Ліна Костенко як видатні українські педагоги і просвітителі Т. Г. Шевченко, Б. Д. Грінченко, К. Д. Ушинський, С. Ф. Русова та інші, рідне слово визнає найдієвішим засобом національного виховання, бо через слово дитина сприймає духовні цінності народу, його світобачення та світосприймання, здійснюється її художньо-образне мислення, засвоюється нею мораль, історичний досвід народу тощо.

Своїм читачам Ліна Костенко прищеплює почуття єдності, злагоди, що забезпечить об'єднання всього народу в ім'я блага і щастя Батьківщини. Боляче довелося писати у “Казочці про трьох велетнів” такі рядки:

Ми велетні, ми велетні, ми велетні.
Ми телепні, ми телепні, ми телепні!
І сила ж є, і серце не мізерне,
і сто віків ні вмерти, ні заснути, –
все вернем, вернем, вернем, вернем!

А вже пора було й перевернути [Костенко 1989: 23].

Творчість Ліни Костенко вчить молодь любити рідну землю, її людей, природу, що поетесою поєднується поняттям “батьківщина”. У поезіях “І засміялась провесінь: Пора!”, “В маєтку Івана Сушми”, “Цавет танем”, “Плем'я Тода”, “Місто Ур” та ін. авторка звертається до історичної пам'яті, стверджує думку про виховання у молоді шанобливого ставлення до своєї історії, бо безпам'ятство веде до винародовлення, пристосування, зради інтересів України. У творі “Берестечко” ця думка подається так:

Отак воно і йдеться до руїни.
Отак ми й загрузаємо в убогство.
Є боротьба за долю України.
Все інше – то велике мискоборство

[Костенко 1999: 321].

До плекання у молоді духовних цінностей свого народу, готовності до розв'язання практичних завдань сьогодення Ліна

Костенко закликає школу, родину, громадськість, державу. Спільна діяльність цих інституцій на засадах людино-, народо- і державотворення забезпечить гідне майбутнє всім громадянам України.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Костенко 1989 – Костенко Л. Вибране. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с.
Костенко 1999 – Костенко Л. Навчальний посібник-хрестоматія / Ідея, упорядкування, інтерпретація творів Гр. Клочека. – Кіровоград: Степова Еллада, 1999. – 320 с.
Історія 2003 – Історія української школи і педагогіки / Хрестоматія. – К.: Знання, 2003. – 767 с.

Олена Бровко

ПРОБЛЕМИ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТВОРЧОСТІ В АВТОБІОГРАФІЇ М. БЕРДЯЄВА

Мемуарна література у мистецькому житті сьогодення є не тільки суттєвим жанрово-стильовим масивом белетристики, а й цінним джерелом відомостей про історико-літературний розвиток та природу мистецтва. Важливими аспектами теорії літератури постають учення про художню літературу як вид мистецтва та пізнання загальних закономірностей словесної творчості. У центрі нашої наукової уваги перебуває проблема інтерпретації творчого процесу відомим філософом М. Бердяєвим. Матеріалом дослідження слугує текст своєрідної духовної автобіографії “Самопізнання”.

Завданням нашої роботи було актуалізувати основні ідеї “Самопізнання” щодо феноменальної сутності творчого процесу, які можуть слугувати філософським підґрунтям вивчення внутрішніх чинників посттики.

Аналіз поетики окремого автора спрямовує на синтезування здобутків як теоретичної, так і описової поетики, а також передбачає врахування специфіки генеративної, лінгвістичної,

нормативної, історичної, онтологічної поетики. Беручи до уваги методичку аналізу проблем онтологічної поетики, запропоновану Л. Карасьовим, послуговуємося його утвердженням амбівалентності поняття поетика, яке пов'язане з організацією тексту та способами дослідження цієї організації відповідно до оформлення буття в художньому творі [Карасев 1996: 55-82]. Визначення способів художньої конкретизації поетичного мислення та реалізації авторської буттєвої гіпотези, утіленої у витворенні поетичної картини світу, вимагає застосування досвіду аналітичної філософії, що інтегрується у філософію мови й позначена реінтерпретацією класичного поняття онтології. Епістемологічний підхід дозволяє подати комплексне розуміння онтологічної поетики, мета якої – не тільки аналіз художнього оформлення буття, а й спостереження за поетичним осягненням онтологічних відмінностей шляхом визначення меж текстури в процесі особистої творчості та виявлення вихідної буттєвої ситуації, що, за словами Л. Карасьова, визначає початковий фундаментальний лексикон [Карасев 1996: 56]. Важливе значення для розуміння природи мистецтва мають ідеї Г. Башляра про необхідність поєднання в царині відображення іманентного з трансцендентним [Романець 1998: 442-448], що є близькими твердженням М. Гайдеггера про трансцендентну сутність мови [Слово. Знак. Дискурс. 1996: 180]. Ці, а також ідеї відомого мислителя сьогодення М. Мамардашвілі [Мамардашвілі 1990: 268], суголосні нашому поглядові на літературу: прагнення до розуміння специфіки словесної творчості націлює на пошук філософського підґрунтя поетики.

Як відомо, інтерпретація проблеми творчості позначена багатовекторністю: від соціально-історичного детермінізму до обстоювання спонтанності творчого процесу як вияву невротичного стану. Так, З. Фройд окреслює шлях від думок митця через фантазію до проблеми поетичного ефекту, підкреслюючи, що незвичайне посилення фантазій є передумовою неврозу